

(niebawem); dostojanstveni državnik (73): državni dostojanstvenik-častnik (dostojnik państwa); sreča (78): imetje (dobra); poželenje (81): kaj je to posojati, pósoda (co jest porzyczać); kakor bi te sneli z velike sfinge (81): kakor bi ti sneli s prsi veliko sfingo (gdyby ci zdjęto z pierśi wielkiego sfinksa); na citre (84): na piščal (na flecie); pogledam z griča (89): pogledam zvrha (spojrzę z góry); hvala (93, 97): slava (chwala); lotos zavisti je tebi na hvalo (93): lotos je ljubosumen na tvojo lepoto (lotos zazdrości tobie wdzięku); ... Poleg takih napačnih mest sem naletel tudi na manj plastično izražene misli n. pr.: Jaz bi rajši imel tukaj mir (56): Bolj bi se spodobilo, da bi jaz imel tak mir (ja to raczej powinienem mieć ten spokój); Ali naj te besede porabljam zaradi hčere (76): ali naj te besede veljajo hčeri (stosować się do córki); ali mi je srce kdaj kaj slabega svetovalo (85): ali ni srce dobro slutilo (po smislu, czy źle nauczyło mnie serce)...

Toda te in take napake so malenkostne in nimajo nikakega vpliva na nerazumevanje celotnega teksta ter so vidne samo pri pedantnem filološkem iskanju. Prevod s tem ničesar ne gubi, nasprotno: dokazano je, da je prevajavec delal po originalu, ne morda iz kake druge roke. V celoti je poslovenitev posrečena, česar najboljši dokaz je to, da človeka nobeno mesto ne moti, če ga bere brez originala.

Tine Debeljak

Iz sodobnega srbsko-hrvatskega književnega življenja (Misli, portreti in ocene)

5. Portreti in ocene.

Med lanskim in letošnjim letom je uredništvo prejelo več srb.-hrvatskih knjig, katerih ocene nismo mogli prinašati sproti, ocenjujemo jih sedaj pod skupnim naslovom, in sicer v tem smislu, da se pri izrazitejših pisateljih oziramo obenem na celotno njihovo delo — v kolikor nam je seveda mogoče — in tako skušamo pokazati njihove portrete, pri drugih knjigah pa se omejimo na oris, značaj in pomen. Dosedanje misli so imele samo namen v celoti informirati Slovence o sedanjem stanju srbsko-hrvatskega slovstva in tudi to le v obrisih: manjka namreč najizrazitejšega poglavja o nje ga notranji ocenitvi, umetniški vrednosti in stilih, ki ga niti Srbi sami še niso napisali; omenjena Stojkovičeva studija v Zapisih je samo ponesrečen poizkus. Ker pa takega poglavja še nikakor ne morem napisati, naj ga nadomeste sledeči portreti in ocene.

Poezija

Jovan Dučić: **Sabrana dela**, I-VI, Biblioteka savremenih jugoslovenskih pisaca, Narodna Prosveta, Beograd.

Z obširno zbirko filozofsko pesniških aforizmov »Blago cara Radovana« je Dučić lanskega leta zaključil svoje Zbrane spise (čez 1200 str.), v katere pa ni prevzel svojih literarnih studij oziroma esejev o drugih pesnikih. Ob tej priliki sem hotel priti na čisto z njim in sem pripravljaj obširnejšo studijo, ki bi bila tudi še sedaj po Brnčičevem eseju v LZ (1932) potrebna. Toda na tem mestu in v okviru tega članka hočem podati samo kratek portret,

ki bi ponazoril njegovo celotno pesniško podobo, kakor je zajeta v Zbranih spisih, in kakor jo gledam jaz.

Dučić, naš poslanik v Rimu, je izmed največjih srbskih pesnikov sploh in je predstavnik pesniške generacije fin de sièclea, dekadence in simbolizma, utelešenje poezije takim estetskim arbitrom kot je B. Popović, ki je — mimogrede omenjeno — napisal dokaj medel predgovor v njegove Zbrane spise. Obenem pa je cilj napadov že od vsega početka V. Iliču ml., ki mu očita pavovo perje, in najmlajšim realističnim kritikom, ki jim je njegova kristalna palača esteticizma v napoto in ga je Gligorić uvrstil med »One, koji odlaze« (1932). To vsekakor pomeni, da je Dučić izrazita vrednost polpreteklosti. In da tega duha razumemo, sem njegov portret postavil na čelo teh skic iz sodobnosti.

Dučić je postavil Goetheja na laž: kajti, če naj razumemo njegovo pesem, ne smemo iti v njegov rojstni kraj, v hercegovsko Trebinje, ampak naravnost v Pariz, v družbo parnasovcev kova J. de Heredia in Regniera, od katerih je povzel izraz, barvo in misel, in še Verlainea, od katerega ima razpoloženje, ne pa notranje vsebine. In tudi ga ne smemo smatrati za revolucionarno novost v srbski literaturi, kajti prvi srbski parnasovec je bil že Vojislav Ilić, ki je bil Dučiću v njegovih prvih zbirkah v zgledovanje. (Skrlić, Ilić ml.) Ilić je ob Francozih povzel dekadentski miljé, antično mrtvo naturo s favni, statuami, vazami in alejami, obenem pa impresijo, barvo, vonj in čuvstveno neopredeljenost, kar vse je tudi znak Dučićevega dekadentstva, iz katerega ni nikdar izšel. Mrtva Lepota. In ta diha iz vseh knjig njegovih Zbranih spisov, od prvih »Senca na vodi« do zadnjih »Sinjih legend«. Med njima pa je vsa njegova poezija, ki je — deskriptivno podana — nekako takale. »Senke na vodi«: to so impresije, polne svetlobnih in opisnih barv (Zalazak sunca), tenkih čuvstvenih nians, potopljenih v melanholijsko umiranje, žalosti, zvonov in barv; pasteli, iz katerih se svetijo le rahli obrisi posameznih predmetov (cerkev, grob...), ki so realni predmet njegovim očem in simbol njegovih misli, ki pride do izraza v pointiranem koncu. »Jadranski soneti« so sicer pejzaži iz Dubrovnika in Dalmacije, pa so često še samo gol opis, poetična primera, razpoloženje ob melanholični historiji, sicer pa barva večerov, pesem noči in zvezd, tihot, zvonov in žalosti. »Večerne pesmi« so že bolj refleksivne, filozofske, pesmi mraka, sna, zvezd in smrti, ki pa je ne pojmuje kot grozo, ampak kot pesniško definicijo. Z »Jutranjimi pesmimi« tvorijo izrazita ekspresivna razpoloženja pesniškega življenja, ki se veže z vso vesoljno dušo v čudno dekadentski mysticism, ko se vse ostre meje duhu in čuvstvu brišejo in ostane samo še nejasna zavest večnega nemira. So pa te pesmi že prehod iz groba temin v novo svetlobo »Sunčanih pesmi«, ki so najjasnejše in najbolj plastične Dučićeve pesmi. To so kratke, na Jenkove Obraze spominjajoče »mrtve prirode«, gledane slikarsko v ostrih in polnih barvah kot objektivni predmeti v »plenairu«, brez nanje navezanega subjektivnega razpoloženja. So prave moderne realistične ekspresije: priroda sama živi izven človeka. V njih je iz himer našel v predmet, in so te pesmi meni danes najbolj dostopne. V »Duši in noči« pa mu že ni več pesniški motiv kot doslej — impresija,

pejsaž, ampak refleksija, notranja doživetja, ki se menjajo — kot prej svetloba v pastelu — in se kažejo vsak hip v drugi luči in drugem čustvu. Je to hotenje človeka, ki hoče dojeti vso raznolikost življenja, pa ne, da izživi svojo osebnost, ampak, da zajame vsak odtenek lepote, zaradi katere živi. To ni pesnenje iz dna ven, ki pozna samo eno noto, ampak je iskanje motivov, da čim večjo raznolikost pridvigne v svoj estetski svet, v svoj umetnostni izraz. Tako se mešajo vsa doživetja kot retrospektiven spomin v refleksivnih paradoksih, vsa zabrisana v meglo bolj slutnih kot doživljenih resničnosti, kaos — ne tragičnih globin — ampak mramornato hladnih refleksij, mrtvih lepote. To so trpljenja njegove duše, potopljena v realistično-romantični maeterlinkovski misticizem, v katerem se izgubljujejo, da »otkud su i ko su, niko znati neće« (I, 199). Take so tudi njegove nadaljnje miselne in nacionalne pesmi: so kot galerija samih brušenih zrcal, v katerih se bleste njegova doživetja in refleksije, postavljena pred nje prav zaradi tega estetskega odbleska. Tako so »Pesmi ljubavi in smrti« meditativni sanjski prividi, refleksije, hiteče s predmeta na predmet, samo da zaživi brušena pesnikova misel v novih čudovitih stilizmih. Da, često se vidi, da je prav taka besedna figura primarna in je šele njej poiskan motiv. Tako »plete svoje pesniško gnezdo visoko nad naše glave — in niko ne zna mesto toga gnezda« (II, 22). Živi s to svojo umetnostjo visoko nad življenjem kot najpristnejši lepotni Ptič-Samoživ in uživa v svoji lastni muziki: »Leteti, leteti... i čuti samo zamah svoj v prostorima — muziku svog krila!« (II, 52.) Tako je Dučić največji jugoslovanski samo-estet, larpurlartist, ki išče novih življenjskih paradoksov samo, da njegovo pero zasije v novem sijaju, ter je zato v isti čas »znaj čuda: prorok, lakrdijaš, kralj i njegova luda, — rob s lancem o vratu i osvjetnik s mačem« (II, 16), kar pomeni — eklektik, relativist in skeptik (Pesmi o Bogu). Njegova borba z metafizičnimi vrednotami Bogom, Smrtjo in Ženo ni elementarna, ampak so samo v njegovo umetnost prevzeti motivi, so samo toliko metafizični, kolikor so neoromantično dematerializirani in pridvignjeni v dekadentski panpsihizem, v mistiko estetskega čustvovanja v samozavesti, da »svemu kud zrači moje sunce, dadne sijanje ekstaza« (II, 62). Zato so take pesmi sijajne metafore, pesniška apostrofiranja, čudovite definicije, odlično izpričevalo pesniškega talenta, niso pa globoka človeška usoda. So le hladni antični liki, poetična misel skeptika, ki vidi vsako stvar od dveh strani, pa nobena od teh ni življenje njegovega srca, veruje pa v oba kontrasta le, da iz paradoksa živi njegova — poezija, ne človek. (Glej to estetsko razdeljenost njegovih najglobokejših misli: *Bog*: »Dao si mi oči da Ti vidim delo — primih duh... da odričem Te smelo.« (I, 84); *Smrt*: »Jesi li Ti samo — ili Tebe nema?« (I, 92); *Žena*: »Naš deo i kontrast... otrov i pričest.« (II, 100). To je dekadentski skepticizem Ketteja in Župančiča — preden sta našla iz francoskega čtiva v svoje lastno dno. — Prav take so tudi njegove domorodne pesmi, pisane v balkanski in svetovni vojski, himne najvišje poetične slikovitosti, nad katerimi se opajaš, ko jih bereš, čeprav komaj veš, za kaj gre, in dvomim, če bodo zaradi svoje aristokratske lepote našle v kolektiven izraz. — Ostanjejo nam še »Carski soneti« in »Dubrovačke poeme«, ki veljajo za najtišjo lepoto nje-

gove poezije. Prvi so realistični kamenčki iz dobe cara Dušana, često samo opis, posvetilo, kronika, polna časovnega in kostumskega kolorita, in šele v koncu nekje zasije podtalno skrito pozabljeno toplo življenjsko čuvstvo žalosti, sijajne slave in bleska maščevalnih oči. Dubrovačke poeme pa so groteskni renesančni keramični kipci, soneti v mrtvem bledem sijaju. So z lahko romantično ironijo risane epizode iz renesančnega in baročnega Dubrovnika, ki je živel iz kontrastov: trubadurstva in boccaciovskega zavajanja, iz razvrata in strahu pred smrtjo, iz cerkvenih disput in flirta istočasno. Eklekticizem dobe je dobil svojega pravega oblikovavca. V njih je Dučić iz dekadentizma našel v realizem, ki je včasih — komaj še poezija, tako živo gesto zastre draperija in — ironija, ki pesmi približuje — lepim pesniškimi igračkam, keramičnim kipcem, ki imajo svoj blesk, svojo lepoto in — svoje mesto. — Če je v teh emajliranih stilizacijah bil najbliže realističnemu gledanju, je v »Plavih legendah«, svojih subtilnih pesmih v prozi, še enkrat v vsej simbolistični mistiki, nekje med snom in resnico, ponovil motive svojih pesmi v obliki eksotičnih alegorij, princes in Ev, v iskanju za Lepoto izraza, občutja in misli. Vso skalo svojih doživetij še enkrat oživi v antični hladnosti in romantični viziji, ki jih prede kot umetnik iz svojih »sanj, lepših od resnice«. V njih je višek njegovega artizma.

Taka je poezija Dučića, pesnika, ki je »ceo život živio u svetlosti zvezde koja je bila lepša i veća nego sve druge zvezde: zato što je svetila a nije ni postojala.« (IV, 61.) In tako se je zgodilo, da je »izmedju njega i celog sveta stajala, visoko do neba, otrovna vegetacija njegovog sna.« (IV, 77.) Zato njegova poezija ni živa za življenje, ampak je »mirna ko mramor, hladna ko sena — ravnodušna, dok oko njenog tela — mesto kitinjastog i razkošnjog odela — lebdi samo pramen tajanstvene magle.« (I, 35.) Taka je tudi njegova erotika. Ni z naše zemlje, in žena ni niti bleđa trdosrčna trubadurska gospoja kot je Ujeviću, posoda velike duhovne sile, ampak je samo: »trenutak... sen... sjajna njegova reč u šumu, korak, bludnja, — samo lepota u koliko je tajna — istina u koliko žudnja... od njegovog prividjenja cela tkana... njen plašt je sunčani od njegovog sna ispreden... ne postoji niti je postojala... rodjena u njegovoj tišini i čami — je samo na suncu njegovog srca sjala...« (II, 74.) In o taki netelesni in brezkrvni ženi more samo esteta — in ne človek — zapisati: »ostaj nedostižna, nema i daleka — jer je sen o sreći više nego sreća.« (O. c.) In ta njegov esteticizem je rodil epigone, ki so ljubili bolj »senco svoje ljubljene na šipi« kot dekle samo (Ristić, prim. moja oceno v DS 1932). Tako mu je erotika samo igra »svetlosti i mraka«, »ljubav ili zloba — svejedno što«, mu je kot vsaki drugi predmet, s katerim pride v zvezo, samo »put od jednog bola — do njegove -- rime« (I, 182). Ljubi torej — ne žene, ampak samega sebe, svojo dekadentsko umetnost, svoj uživajoči nemir, »ko bi znao za čim, ko bi znao kamo?« (I 140.) Solipsizem. Razume se, da nam danes taka poezija po svoji vsebini ne more ničesar dati, da je tako pojmovanje igračkanje s človekom, da je to samo naturalizem, odet v prividno tenčico idealistične meglè, dekadentizem: kolika razlika od Prešernove erotike, pa tudi Župančičeve! Taka poezija ni

izraz velikega rasnega človeka, o katerem govori Brnčič, ampak pristnega pariškega umetnika, velikega besednega umetnika, slikarja svetlob in senc, melodij in hipnih razpoloženj, pa ne iz dna, temveč iz periferije, ne toliko iz sebe kot analogno iz evropskega lahkega čuvstvovanja. »Htedoh u svom sreću da glas sebe čujem, a ja čuh u sluhu glas ko zna od kuda?« Zaslutil je torej svoj človeški — ne umetniški — problem in se vprašal: »I u meni koliko je mene?« (I, 140.) — Pa v hitrosti doživljanja in naglici umetniškega referiranja ni segal dalje za svojo podobo. Tako je Dučić tip dekadenta, eklekticista, zastopnik modernega esteticizma romanske šole kot ga v taki obliki pri nas nismo imeli, tipično evropska umetnost, o kateri bi rekel Pregelj, da so ji »usehla vrela«.

Prav ta eklekticizem pa je prišel do najsijajnejšega izraza v njegovi zbirki potopisov, naslovljenih »Gradovi in himere«, ki so zdaj mogoče najboljši plod srbske kozerije in stilistike sploh, umetniškega eseja pa še posebej. So to pisma iz Švice, Francije, Italije, Grške, Španije in Jonskega morja, kjer se je nahajal kot poslanik, pa niso impresionistični potopisi, ampak filozofsko-historična razglabljanja o človeški zgodovini, religiji, filozofiji in umetnosti, o razliki čuvstvovanja v preteklosti in sedanosti, duhovne oznake mest (sijajno Ženeva) in narodnih psih, skratka: zgodovina evropskega duha kot vzrokov za politična dogajanja, himere-vizije preteklosti, z veliko erudicijo zbrane, stilizirane in uporabljene kot umetnostni material ob terenu, ki ga gleda. Res pa je, da se taki potopisi ne dajo pisati na poti, ampak le — v biblioteki, in so zopet dokaz, da Dučić ne doživlja elementarno, ampak retrospektivno-refleksivno in se izživlja v pesmih — v simbolih, v prozi pa — v stvarnih himerah. Prav istotakega značaja je njegova zadnja knjiga »Blago (zaklad) cara Radovana« (čez 500 str.), s katero zaključuje svoje Zbrano delo. Je zbirka aforizmov in eklektičnih duhovitih kozerij — ne na teren — ampak na filozofske pojme Sreča, Ljubezen, Prijateljstvo, Mladost in Starost ter misli o Ženi, Pesniku, Heroju in Preroku, vse na temelju klasičnih mislecev, srednjeveških knjig in evropskega duha sedanosti. Čudimo se blestečemu slogu, duhoviti misli, nenavadni lahkoti — prav diplomatski gladkosti, s katero žonglira z dokumenti človeškega duha iz vseh dob in jih komentira s svojega estetskega gledanja na svet, pa tudi moralnega in religioznega, ki ga priznava. Težko je iz gorá razbranih misli prigrusti se do pesnikovega osebnostnega doživetja, do njegove misli, in ko jo dobiš, vidiš, da je prejšnji nasprotna, in ji ne moreš verovati. Pesnik vse te filozofske misli ni preživel v sebi do skrajnosti, do logičnega sistema, ampak jih je samo aforistično razvrstil, kar lahko vodi do notranjih nasprotstev, sicer pa v krasnem stilu, ki opaja in — utruja. Le redki bodo, ki bodo knjigo prečitali do konca, pač pa bodo živele poetične definicije in krilatice, bogastvo poedinih misli, ne strnjenih v poglavja; v tem smislu je knjiga res zaklad. Ni pa najglobokejša resnica »o človeški usodi«, kot jo je krstil pisatelj, kajti ni je doživel v težki borbi z življenjem, ampak jo je ekscepiral iz svetovnih filozofov in registriral pod poglavja. Več se v knjigo ne morem spuščati, za oznako pa je rečeno dovolj. Dovolj je, da vidimo, da je Dučić tudi v esejih samo pesnik, ki stoji daleč od »arene

življenja«, aristokratski esteti, ki mu je današnja problematičnost tuja. Zato je tudi on današnji generaciji precej tuj.

Mislím, da na osnovi tega in takega razbora moremo precej točno ugotoviti, da je Dučić velik umetnik polpreteklosti, morda največji umetnik samo-estet na našem jugu, da je mislec z veliko erudicijo, pa eklekticist tako v prozi kot v pesmi, najboljši še kot slikar impresionističnih pastelov, tip pesnika iz francoskega duha, čeprav je iz dinarske rase, precej nasproten tipu slovenskega pojmovanja poeta, Pesnika, ki »trpi brez miru... vpije iz dna... in se v areni življenja bori... za svojo podobo«.

Tine Debeljak

ZAPISKI

Nova dela J. Plečnika v Pragi.

Delo, ki ga J. Plečnik vrši po l. 1919 v Pragi, je kakor smo že opetovano poudarjali,¹ v najožji zvezi z njegovimi povojnimi deli v Ljubljani. Eno snovanje nosi drugo, prepletajo se motivi z ene in druge strani in vzajemno izmenjavajo rešitve sličnih nalog. Regulacija Hradčan in njih okolice se prepleta z regulacijo Ljubljane, pa tudi posamezni načrti za Prago se vzajemno izpopolnjujejo s študijami za ljubljanske probleme in narobe. Najzanimivejša pa je v tem oziru zgodovina načrtov za cerkev Srca Jezusovega v Pragi in cerkev sv. Frančiška v Ljubljani.

Za cerkev Srca Jezusovega so položili temelje l. 1928. Danes je arhitektonsko dovršena in se izdeluje njena notranja oprema. Za to cerkev je izdelal arhitekt celo vrsto načrtov; delo zanjo zavzema eno glavnih mest v njegovem snovanju po vojni. Začetek dela se je zavlačeval in tako je svoj prvotni osnutek porabil pri rešitvi načrta za cerkev sv. Frančiška v Šiški ter s tem zaključil prvo fazo študij zanjo. Ideal velike pravokotne dvorane mu je bil pri snovanju ves čas pred očmi. Pri novem načrtu, po katerem so leta 1928 pričeli z delom, pa je izločil iz notranjščine vse, da bi mogel uresničiti svoj novi zamisel enostavno kubičnega prostora, po katerem bi arhitektonsko nevezano razstavil kot samostojna kubična telesa oltarje in drugo opravo.² Cerkev stoji prosto sredi velikega trga, njen trup je zleknjen po zemlji, nad njim pa dominira celo širino stavbe zavzemajoči ploski zvonik z ogromno uro. Pogled na gmoto te cerkve iz ulic, ki vodijo k trgu, je resnično velik in v tem velikem merilu spominja na vtis najmonumentalnejših cerkvenih stavb preteklosti. Zunanjščina učinkuje samo z grupacijo svojih stavbinskih gmot in s svojim gradivom, ki je porabljeno v naravni pristni barvi. V treh vodoravnih pasovih je zložena zunanjščina. Spodnji pas, podzidek je iz betona, nad njim se dviga na vrhu v loku rahlo naprej zalomljena zaprta stena, ki je vsa iz kamenine in v katero so po enakomernem vzorcu vstavljene nekoliko naprej štrleče prizme iz granita.

¹ Prim. n. pr. Fr. Stelè, J. Plečnik na Hradčanih in v Ljubljani. Lj. 1950.

² Načrti so izdani v knjižici Projekt chrámu Srdce Ježišova na Král. Vínohradech, Praga 1928.